

De dood in Venetië

Van Thomas Mann verschenen eerder bij
Uitgeverij De Arbeiderspers:

De Buddenbrooks
Dagboeken 1918-1939
Doctor Faustus
Duitsland heeft me nooit met rust gelaten
Lotte in Weimar
De Toverberg

Thomas Mann

De dood in Venetië

en andere verhalen

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Eerste druk 1989
Zesde, herziene druk 2019

Copyright © Thomas Mann/S. Fischer Verlag GmbH,
Frankfurt am Main

Copyright Nederlandse vertaling © 1989 Erven Pé Hawinkels,
Hans Hom/Uitgeverij De Arbeiderspers

Oorspronkelijke titels: *Tristan* (1903), uit het Duits vertaald door Pé
Hawinkels; *Der Tod in Venedig* (1912), *Die vertauschten Köpfe* (1940), *Das
Gesetz* (1944), uit het Duits vertaald door Hans Hom

Oorspronkelijke uitgave: S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main

Copyright nawoord © 2019 Guido Snel

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar ge-
maakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zon-
der voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbei-
derspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Nico Richter
Omslagillustratie: Photo 12 / Getty Images
Portret auteur: Thea Goldmann
Zetwerk: Perfect Service

ISBN 978 90 295 2639 5 / NUR 302

www.arbeiderspers.nl

Inhoud

Tristan	7
De dood in Venetië	51
De verwisselde hoofden	127
De wet	215
Nawoord door Guido Snel	279

Tristan

I

Dit is 'Einfried' dan, het sanatorium! Wit en strak van lijn ligt het met zijn langgerekt hoofdgebouw en zijn zijvleugel midden in de uitgestrekte tuin, waarvan de architectuur, met grotten, pergola's en paviljoentjes van boomschors, een lust is voor het oog; en achter de leien daken rijzen de bergen, dennengroen, massaal en vol vage kloven, ten hemel.

Zoals altijd staat dokter Leander aan het hoofd van de inrichting. Met zijn tweepuntige zwarte baard, hard en kroezig als het paardenhaar waarmee meubels opgevuld worden, zijn dikke, fonkelende brillenglazen, met het uiterlijk van een man die door de wetenschap verkild, gehard en van een zwijgend, lijdzaam pessimisme vervuld geraakt is, houdt hij, kortaangebonden en in zichzelf gekeerd, de patiënten in zijn ban, – al die individuen die, te zwak om zichzelf de wet te stellen en zich daaraan te houden, bij hem hun vermogen inleveren, in ruil voor het voorrecht zich door zijn strengheid te laten ondersteunen.

En dan is er juffrouw von Osterloh, zij voert met onvermoeibare toewijding het bewind over de huishouding. Mijn God, de bedrijvigheid waarmee zij zich trap op trap af van het ene eind van de inrichting naar het andere haast! Zij is de baas in keuken en provisiekamer, zij bestiert de linnenkamer, zij commandeert het bedienend personeel en bepaalt, vanuit het oogpunt van zuinigheid, hygiëne en smakelijkheid wat er in huis op tafel komt en hoe dit eruitziet, zij keert met verwoede omzichtigheid iedere cent om, en in haar uiterst degelijke aanpak schuilt een voortdurend verwijt aan de algehele mannenwereld waar nog niemand op het idee gekomen is haar zijn woning binnen te voeren. Maar op haar wangen gloeien twee ronde, karmozijnrode vlekken van hoop, onverwoestbare hoop nog eens mevrouw Leander te worden...

Ozon en een stille, verstilte atmosfeer... voor longlijders is 'Ein-

fried' ten zeerste aan te bevelen, wat zij die dokter Leander benijden, wat zijn concurrenten ook zeggen mogen. Maar niet enkel tbc-patiënten, nee, alle mogelijke soorten, heren, dames en zelfs kinderen verblijven hier: dokter Leander kan zich beroemen op successen op de meest uiteenlopende gebieden. Er zijn hier maagpatiënten, zoals de echtgenote van Magistratsrat Spatz, die bovendien last van haar oren heeft, personen met hartaandoeningen, mensen met verlammingen, reumatici en zenuwpatiënten in alle stadia. Een diabetische generaal geniet hier onder nimmer aflatend gemopper zijn pensioen. Verscheidene heren met ingevallen gezichten verzetten hun benen op een onbeheerste wijze die niets goeds voorspelt. De vrouw van dominee Höhlenrauch, een dame van vijftig jaar, die negentien kinderen ter wereld heeft gebracht en nu absoluut niet meer tot denken in staat is, slaagt er ondanks alles niet in de vrede te vinden en doolt gedreven door een dwaze rusteloosheid al een jaar lang star en stom, doelloos en spookachtig aan de arm van haar privéverzorgster door het hele huis.

Zo nu en dan sterft er eens iemand van de 'ernstige gevallen', die in hun kamers liggen en niet bij de maaltijden of in de conversatiezaal verschijnen, en niemand die daar iets van hoort, zelfs degene in de kamer ernaast niet. In de stilte van de nacht wordt de wassen gast weggemoffeld, en ongestoord gaan de activiteiten in 'Einfried' door, het masseren, elektriseren en injecteren, het douchen, baden, turnen, transpireren en inhaleren in de onderscheiden lokalen, uitgerust met alle verworvenheden van de nieuwe tijd...

Ja, het gaat hier levendig toe. Het instituut floreert. Bij de ingang van de zijvleugel luidt de portier de grote klok als er nieuwe gasten aankomen, en dokter Leander begeleidt samen met juffrouw von Osterloh de vertrekkenden met alle plichtplegingen naar de wagen. Aan wat voor rare kostgangers heeft 'Einfried' al niet onderdak geboden! Zoals nu aan een schrijver, een excentriekeling, die de naam draagt van een of ander mineraal of edelgesteente, en hier zijn dagen verlummelt...

Overigens beschikt men er, naast dokter Leander, nog over een tweede dokter, voor de lichte en voor de hopeloze gevallen. Maar die heet Müller en is absoluut niet het vermelden waard.

Begin januari bracht de grote zakenman Klöterjahn – firmant van A.C. Klöterjahn & Co. – zijn echtgenote naar ‘Einfried’: de portier luidde de klok, en juffrouw von Osterloh kwam het van verre gekomen echtpaar begroeten in de ontvangkamer op de begane grond, die, zoals bijna heel het deftige, oude huis, was ingericht in een prachtig zuivere empirestijl. Meteen daarna kwam ook dokter Leander binnen; hij maakte een buiging, en een eerste, voor beide partijen oriënterende conversatie ontspon zich.

Buiten lag de winterse tuin, matten over de perken, de grotten besneeuwd en de tempeltjes verlaten, en twee huisknechten sjouwden uit het rijtuig, dat op de straatweg voor de poort in het tuinhek gestopt was – want er was geen oprijlaan naar het huis –, de koffers van de nieuwe gasten aan.

‘Rustig, Gabriele, *take care*, engel van me, en houd je mond dicht,’ had meneer Klöterjahn gezegd toen hij zijn vrouw de tuin door leidde; en met dit ‘take care’ moest iedereen die haar zag wel instemmen, oprecht geroerd en met trillend hart, – hoewel ook niet te ontkennen valt dat meneer Klöterjahn het zonder enig bezwaar in het Duits had kunnen zeggen.

De koetsier die meneer en mevrouw van het station naar het sanatorium gereden had, een lompe man, zonder het minste benul, zonder enige fijngevoeligheid, had bijna zijn tong tussen zijn tanden gelegd van machteloze omzichtigheid toen de zakenman zijn echtgenote bij het uitstappen behulpzaam was; het had er zelfs veel van weg dat de twee bruine paarden die in de stille vrieslucht stonden te dampen, dit precaire gebeuren met achterwaarts gedraaide ogen gespannen volgden, een en al bezorgdheid om zoveel tere gratie en fragiele charme.

De jonge vrouw had last van haar luchtwegen, zoals uitdrukkelijk te lezen was in het schrijven, waarmee meneer Klöterjahn haar van het strand van de Oostzee uit had aangemeld bij de geneesheer-directeur van ‘Einfried’, en God zij dank dat het de long niet was! Maar als het nou toch eens de long geweest was, – de nieuwe patiënte zou geen liefvoller en veredelder, geen ontstegener en onstoffelijker aanblik hebben kunnen bieden dan nu, zoals zij aan de zijde van haar

robuuste echtgenoot, slap en vermoeid achteroverleunend in de witgelakte, strakke armstoel, het gesprek volgde.

Haar fraaie, bleke handen, zonder enig sieraad op de eenvoudige trouwring na, rustten in haar schoot, in de plooiën van een zware, donkere lakense mantel, en zij droeg een zilvergrijs, nauwsluitend lijfje met een stijve, opstaande kraag, dat over de hele oppervlakte bedekt was met een reliëf van fluwelen arabesken. Maar deze zware, warme stoffen deden de onuitsprekelijke tederheid, zoetheid en matheid van het hoofdje enkel nog roerender, onaardser en lieflijker uitkomen. Haar lichtbruine haar, onder in haar nek in een wrong bijeengebracht, was glad naar achter gestreken, en enkel bij haar rechterslaap viel een losse, krullende lok op haar voorhoofd niet ver van de plaats waar zich boven de markant getekende wenkbrauw een klein, vreemd adertje bleekblauw en ziekelijk vertakte in de klaarheid en smetteloosheid van dit als het ware doorzichtige voorhoofd. Dit blauwe adertje boven het oog beheerste op een verontrustende manier heel het fijne ovaal van haar gezicht. Het werd duidelijker zichtbaar, zo gauw de vrouw begon te spreken of zo gauw ze ook maar glimlachte, en in dat geval gaf het haar uitdrukking iets gespannens, iets benauwds zelfs, dat onbestemde angsten oproep. Desalniettemin sprak en glimlachte zij. Zij sprak vrijuit en beminnelijk met haar licht omfloerste stem, en glimlachen deed zij met haar ogen, die als het ware een beetje moeite met kijken hadden, die zo nu en dan een lichte neiging tot afdwalen vertoonden en waarvan de hoeken, aan weerskanten van de frêle neuswortel, in diepe schaduw lagen, – en verder met haar fraaie, brede mond, die bleek was en desondanks licht leek te geven, misschien omdat de lippen zo uiterst scherp en duidelijk omljnd waren. Soms kuchte zij. Hierbij bracht zij haar zakdoek naar haar mond en bekeek hem vervolgens.

‘Niet kuchen, Gabriele,’ zei meneer Klöterjahn. ‘Je weet dat dokter Hinzpeter het je thuis nog speciaal verboden heeft, *darling*, en een mens moet zichzelf onder controle houden, dat is het enige, engel van me. De luchtwegen zijn het, zoals ik al zei,’ herhaalde hij. ‘Ik dacht warempel dat het de long was toen het begon, en dat joeg me, God weet het, de schrik op het lijf. Maar het is de long niet, nee, voor den duivel, zoiets, daar beginnen we niet aan, hè Gabriele? Ho, ho!’

‘Ongetwijfeld,’ zei dokter Leander, en keek haar aan met zijn fonkelende brillenglazen.

Toen vroeg meneer Klöterjahn om koffie, – koffie en gesmeerde broodjes, en hij had zo’n plastische manier om de k helemaal achter in de keel te vormen, en om ‘brouddjes’ te zeggen, dat iedereen er wel trek van moest krijgen.

Hij kreeg wat hij wenste, kreeg ook kamers voor zichzelf en zijn echtgenote, en zij namen hun intrek.

Overigens, dokter Leander nam persoonlijk de behandeling op zich, zonder voor dit geval een beroep te doen op dokter Müller.

3

De persoonlijkheid van de nieuwe patiënte trok op ongewone wijze de aandacht in ‘Einfried’, en meneer Klöterjahn, aan dergelijke successen gewend, nam elk blijk van hulde dat men haar bood, met voldoening in ontvangst. De diabetische generaal hield een ogenblik op met mopperen toen hij haar voor de eerste maal in het oog kreeg, de heren met de ingevallen gezichten glimlachten en wendden verwoede pogingen aan om hun benen onder controle te krijgen als ze bij haar in de buurt kwamen, en de vrouw van Magistratsrat Spatz sloot zich onverwijd bij haar aan als oudere vriendin. Ja, indruk maakte ze, de vrouw die de naam van meneer Klöterjahn droeg! Een schrijver, die sinds een paar weken zijn tijd doorbracht in ‘Einfried’, een eigenaardige snuiter, wiens naam klonk als die van een edelsteen, verschoot bijna van kleur toen zij hem op de gang voorbijliep; hij bleef staan, en stond nog altijd als aan de grond genageld toen zij allang verdwenen was.

Er waren nog geen twee dagen voorbij of het hele gezelschap in het sanatorium was op de hoogte van haar geschiedenis. Zij was geboren in Bremen, iets wat overigens als zij sprak te horen was aan bepaalde innemende klankvormingen, en daar was het ook dat zij, een tweetal jaren geleden, groothandelaar Klöterjahn haar jawoord voor het leven had gegeven. Zij was hem gevolgd naar zijn vaderstad, daar boven aan het strand van de Oostzee, en nu ongeveer tien maanden geleden had zij hem onder uitzonderlijk moeilijke en gevaarlijke

omstandigheden een kind geschonken, een bewonderenswaardig vitale en welgeschapen zoon en erfgenaam. Sinds deze vreselijke dagen echter was zij niet meer op krachten gekomen, gesteld dan dat zij ooit op krachten geweest was. Ze was nog maar net op van het kraambed, volkomen uitgeput, vrijwel geheel beroofd van haar levenskrachten, toen zij bij het hoesten een beetje bloed had opgegeven, – o, niet veel hoor, een onbetekenend klein beetje bloed; dat echter toch beter helemaal achterwege had kunnen blijven, en het bedenkelijke was dat dit nare voorvalletje zich na korte tijd herhaalde. Nu, daar bestonden middelen tegen, en dokter Hinzpeter, de huisarts, maakte er gebruik van. Volstreekte rust werd voorgeschreven, er werden ijsblokjes geslikt, er werd morfine aangewend tegen de neiging tot hoesten en het hart werd zo veel mogelijk tot rust gebracht. Maar de genezing wilde niet intreden, en terwijl het kind, Anton Klöterjahn junior, een wolk van een baby, ontzettend energiek, zonder voor iets of iemand uit de weg te gaan zijn plaats in het leven veroverde en handhaafde, scheen de jonge moeder weg te kwijnen, met een zachte, stille gloed... Zoals gezegd, het waren de luchtwegen, een woord dat in de mond van dokter Hinzpeter een verrassend troostrijke, geruststellende, bijna vrolijk makende uitwerking uitoefende op iedereen. Maar hoewel het dus niet de long was, had de dokter ten slotte de invloed van een milder klimaat en een verblijf in een herstellingsoord ter bespoediging van de genezing uiterst wenselijk geacht, en de faam van sanatorium ‘Einfried’ en van zijn directeur had de doorslag gegeven.

Zo zat dat; en meneer Klöterjahn vertelde het in eigen persoon aan iedereen die er enige belangstelling voor aan de dag legde. Hij sprak luid, nonchalant en goedgehumeurd, als een man wiens spijsvertering even goed in orde is als zijn portemonnee, met wijde, gulle lipbewegingen, op de brede en toch vlotte manier van de kustbewoners uit het noorden. Bepaalde woorden gooide hij er zo uit dat elke klank een kleine ontlading leek, en hij lachte erom als om een geslaagde grap.

Hij was middelgroot, breedgeschouderd, gezet en had korte benen; hij bezat een vol, rood gezicht met waterblauwe ogen in de schaduw van heel lichtblonde wimpers, grote neusgaten en vochtige lippen. Hij had Engelse bakkebaarden, droeg niets dan Engelse kleren, en hij gaf blijk van opgetogenheid toen hij in ‘Einfried’ een Engels gezin trof, vader, moeder en drie leuke kinderen met hun nurse, dat hier enkel

en alleen verbleef omdat het niet wist waar het anders naartoe moest, en waarmee hij 's morgens op zijn Engels ontbeet. Trouwens, hij was in het algemeen al een liefhebber van veel en goed eten en drinken, betoonde zich een echte kenner van keuken en kelder en vergastte het gezelschap in het herstellingsoord uiterst geanimeerd op verhalen over de diners die thuis in zijn kennissenkring gegeven werden, alsmede op de schildering van zekere exquisite, hier onbekende schotels. Daarbij kneep hij zijn ogen in een vriendelijke grimas samen en kreeg zijn manier van spreken iets keligs, iets nasaals, wat gepaard ging met licht smakkende geluiden in zijn keel. Dat hij in principe van andere aardse geneugten evenmin afkerig was, bewees hij op die avond dat een patiënt van 'Einfried', van beroep schrijver, hem op de gang op tamelijk ongeoorloofde wijze gekheid zag maken met een kamermeisje, – een onbeduidend, grappig voorval, waarbij de genoemde auteur een bespottelijk vies gezicht trok.

Wat meneer Klöterjahns echtgenote betrof, het was helder en duidelijk te zien dat zij hem van harte toegedaan was. Zij volgde met een glimlach zijn woorden en bewegingen: niet met de laatdunkende consideratie die zieken niet zelden voor gezonde mensen weten op te brengen, maar met het beminnelijke plezier en medeleven van positief ingestelde zieken voor de optimistische uitingen van vitaliteit bij mensen die zich in hun eigen vel best op hun gemak voelen.

Meneer Klöterjahn bleef niet lang in 'Einfried'. Hij had zijn echtgenote hierheen gebracht; maar na verloop van een week, toen hij haar goed opgeborgen wist en in goede handen, was het met zijn verblijf gedaan. Verplichtingen van even groot gewicht, zijn florerende zoon, zijn al evenzeer florerend bedrijf, riepen hem terug naar huis; zij noodzaakten hem te vertrekken en zijn vrouw in het genot van de beste verzorging achter te laten.

4

Spinell heette de schrijver die sinds verscheidene weken op 'Einfried' woonde, Detlev Spinell was zijn naam, en hij zag er wonderlijk uit.

Men stelle zich een bruinharig persoon voor, vroeg in de dertig en rijzig van gestalte, wiens haar bij de slapen reeds behoorlijk grijs

begint te worden, maar wiens ronde, witte, enigszins opgezette gezicht geen spoor van de geringste baardgroei vertoont. Het was niet geschoren, – dat zou te zien geweest zijn; wit, vaag en jongensachtig, was het slechts hier en daar begroeid met een enkel donshaartje. En dat zag er erg merkwaardig uit. De blik van zijn reebruine, glanzende ogen was zacht van uitdrukking, zijn neus gedrongen en een beetje te vlezig. Verder was meneer Spinell in het bezit van een gewelfde bovenlip, vol poriën en Romeïns van karakter, grote, carieuze tanden en voeten van zeldzame afmetingen. Een van de heren met de onbeheerste benen, een cynicus en een grappenmaker, had hem achter zijn rug de ‘zuigeling in ontbinding’ gedoopt; maar dat was gemeen en nauwelijks van toepassing. – Hij kleeedde zich goed en modieus, droeg een lange, zwarte jas en een bontgespikkeld vest.

Hij was niet gesteld op gezelschap en ging met geen sterveling om. Alleen af en toe kon hij overvallen worden door een gezellige, beminnelijke en sprankelende stemming; dit gebeurde telkens wanneer meneer Spinell een esthetische opwelling kreeg, wanneer het zien van iets moois, een harmonie van twee kleuren, een vaas van edele vorm, het door de ondergaande zon beschenen gebergte, hem het hart van louter bewondering deed overlopen. ‘Wat mooi!’ zei hij in zo’n geval, terwijl hij zijn hoofd schuin hield, zijn schouders optrok, zijn handen spreidde, zijn neus rimpelde en zijn lippen krulde. ‘God, kijk eens, wat mooi!’ En hij was in staat om in de bewogenheid van zulke ogenblikken de meest gedistingeerde personen, man of vrouw, blindelings te omhelzen...

Dag in, dag uit lag bij hem op tafel, zichtbaar voor iedereen die op zijn kamer kwam, het boek dat hij geschreven had. Het was een roman van bescheiden omvang, voorzien van een omslagtekening die nergens op sloeg, en gedrukt op een soort filtreerpapier met letters waarvan elk afzonderlijk eruitzag als een gotische kathedraal. Juffrouw von Osterloh had het in een ledig kwartiertje gelezen en vond het ‘geraffineerd’, wat haar manier was om de beoordeling ‘onmenselijk langdradig’ te parafaseren. Het speelde in mondaine salons, in weelderige vrouwenvertrekken vol exquisite voorwerpen: gobelins, oeroude meubels, kostbaar porselein, onbetaalbare stoffen en artistieke kleinodiën van elk denkbaar genre. Aan de beschrijving van deze dingen was de meest liefdevolle aandacht besteed, en je zag er

voortdurend meneer Spinell bij, zoals hij zijn neus in rimpels trok en zei: ‘Wat mooi! God, kijk eens, wat mooi!’... Overigens was het verwonderlijk dat hij nog niet meer boeken geschreven had dan dit ene, want zo te zien was hij hartstochtelijk bezig met schrijven. Hij bracht het grootste deel van de dag schrijvend op zijn kamer door, en hij liet uitzonderlijk veel brieven naar de post brengen, bijna elke dag een of twee, – en daarbij viel alleen het bevreemdende en vermakelijke feit op, dat hij er op zijn beurt maar hoogst zelden een ontving...

5

Meneer Spinell zat aan tafel tegenover de echtgenote van meneer Klöterjahn. Bij de eerste maaltijd waaraan door meneer en mevrouw werd deelgenomen, kwam hij een beetje te laat binnen in de grote eetzaal op de begane grond in de zijvleugel, sprak met zwakke stem een tot iedereen gerichte groet uit en ging naar zijn plaats, waarna dokter Leander hem zonder veel plichtplegingen voorstelde aan de pas aangekomenen. Hij boog, en begon vervolgens, klaarblijkelijk een weinig verlegen, te eten, nogal geaffecteerd manoeuvrerend met mes en vork in zijn grote, blanke en fraai gevormde handen die uit zeer nauwe mouwen tevoorschijn kwamen. Naderhand vond hij zijn vrijmoedigheid terug en nam op bedaarde wijze beurtelings meneer Klöterjahn en zijn echtgenote op. Van zijn kant richtte meneer Klöterjahn tijdens het verloop van de maaltijd enkele vragen en opmerkingen betreffende de inrichting en het klimaat van ‘Einfried’ tot hem, zijn vrouw bracht daar op haar lieflijke manier een paar woorden tussen, en meneer Spinell antwoordde hem beleefd. Zijn stem was mild en prettig om te horen; maar hij had een enigszins geremde, slurpende manier van spreken, alsof zijn tanden zijn tong in de weg zaten.

Na het eten, toen iedereen naar de conversatiezaal was gegaan en dokter Leander zijn nieuwe gasten speciaal kwam toewensen dat het hun goed zou mogen bekomen, informeerde de echtgenote van meneer Klöterjahn naar haar overbuurman.

‘Hoe heet die meneer?’ vroeg ze... ‘Spinelli? Ik heb de naam niet verstaan.’